

השוואה בהיסטוריה כתב וערך גלעד מניב

רקע:

השוואה היא אחד הכלים החשובים והמשמעותיים ללימוד היסטוריה. פעמים רבות אנחנו נזקקים להשוואה לצורך למידה מעמיקה של אירועים, תופעות, תהליכים, תקופות ואף מקורות היסטוריים. חשוב אם כן שנזמין לתלמידינו הזדמנויות להתנסות בהשוואות היסטוריות, ושלמד אותם כיצד לבצע השוואות כאלה כך שתהיינה תקפות ומשמעותיות. השימוש באסטרטגיית ההשוואה גם יוביל אותנו בהכרח לשילוב נכון בין הקניית ידע היסטורי לבין לימוד מיומנות חשיבה, וזו כשלעצמה מטרה חשובה בהוראת היסטוריה בכלל ובתוכנית סחל"ב בפרט.

1. מטרת היישום של מיומנות ההשוואה:

לפתח תלמיד בעל יכולת להבין מטרות שונות של השוואה בהיסטוריה, לקבוע תבחינים להשוואה הנגזרים מתוך המטרה, להבחין בין פרטים שונים המבססים את ההשוואה, ובעל יכולת להסקת מסקנות ולהכללה העולה מתוך ההשוואה שעשה.

2. בין מה למה משווים לצורך לימוד היסטוריה:

אירועים, תופעות, תהליכים, תקופות, אישים, מקורות היסטוריים. (רצוי להמעיט במטלות השוואה בין מקורות, משום שהשוואה כזו תפגיש את התלמיד שוב עם מיומנות הקריאה המושכלת, ואנחנו רוצים לגוון ולהרחיב את ארגון הכלים העומד לרשותו).

יודגש כי השוואה, כמו כל מיומנות אחרת איננה אלא אמצעי ללימוד. היא איננה מטרה בפני עצמה, ולפיכך על המורה לשקול תמיד את הערך המוסף שיש בהשוואה לצורך לימוד הנושא בו הוא עוסק. עלינו לשאול את עצמנו בטרם נבקש מהתלמידים להשוות "מה המטרה של ההשוואה במקרה זה? איזה ערך מוסף היא נותנת ומדוע עדיף להשתמש בה ולא במיומנות אחרת?"

3. מטרות עיקריות לשימוש בהשוואה בהיסטוריה:

כדי להחליט האם להשתמש במיומנות השוואה, וככלי עזר להגדרת מטרת השוואה, מומלץ למורה לבחון האם ההשוואה שהוא מתכנן עולה בקנה אחד עם אחת מהמטרות הבאות, שהן מטרות אופייניות מרכזיות לשימוש בהשוואה בלימוד היסטוריה.

1. ללמוד על התפתחות לאורך ציר הזמן: למשל השוואה בין זיכרון השואה עד משפט אייכמן

לזיכרון זה בתקופה מאוחרת יותר, בין מפות אירופה בשנים נבחרות, בין אירועים שונים

במדיניות הפנים או החוץ הגרמנית בשנות השלושים ועוד.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

2. לבחון ביטויים שונים של אותה תופעה במקומות שונים: למשל ביטויי האנטישמיות במערב אירופה ובמזרחה, המדיניות הנאצית נגד היהודים באזורים שונים, הקולוניאליזם תחת שלטונן של מעצמות שונות, מאפייני שלב הבלימה של צבאות ערב במלחמת העצמאות באזורים שונים ועוד.
3. להכיר נקודות מבט שונות על אותו אירוע/תופעה: למשל עמדות שונות בעניין אירועי ואדי סאליב, בנושא היווצרות בעיית הפליטים, תגובות שונות של יהודים לאמנסיפאציה, גרסאות שונות בנושא פיצוץ מלון המלך דוד ועוד. (יישום מיומנות ההשוואה במקרים אלה יחייב אותנו בד"כ להשוות בין מקורות היסטוריים, וכאמור רצוי לצמצם השוואות כאלה, כפי שהוסבר בהערה קודמת במסמך זה).
4. העמקת הידע על תקופה או נושא ופיתוח יכולת ראיית מבט על של תקופה/נושא: למשל השוואה בין פגישותיו המדיניות של הרצל עם מנהיגים שונים, בין קליטת יהודי ארצות האיסלאם לקליטת עולי אירופה בתקופת העלייה הגדולה, בין מאפייני שלבים שונים במלחמת העצמאות, בין העלייה הראשונה לעלייה השנייה ועוד.

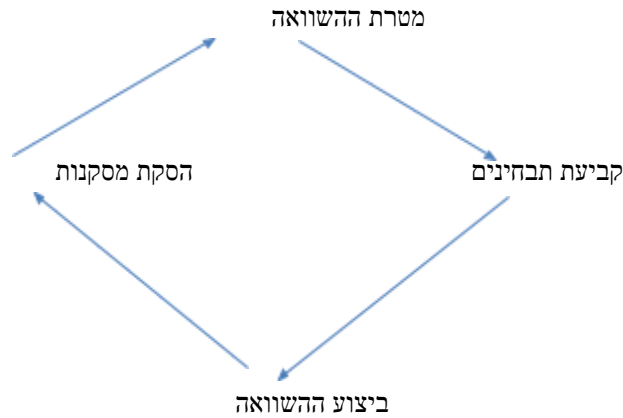
4. הוראת המיומנות:

כמו בכל מיומנות אחרת הכרחי לא רק לדרוש מהתלמיד ליישם אותה, אלא ללמדו כיצד לעשות זאת נכון. כדי ללמד זאת מומלץ למורה להגדיר כי השוואה תיעשה תמיד בארבעה שלבים, ולפי הסדר הזה:

1. הבנה של מטרת ההשוואה: המטרה תהיה מוגדרת בניסוח השאלה (מומלץ מאד כי המטרה תוגדר בתחילת השאלה – ראו בהמשך). זיהוי והבנה של המטרה הכרחי לצורך קביעת תבחינים מתאימים והסקת מסקנות רלוונטיות. בשלבים ראשוניים ביותר של הטמעת המיומנות אפשר לא להגדיר מטרה, אולם במבחינים גדולים ומסכמים אין לשאול שאלת השוואה ללא הגדרה ברורה ומפורשת של המטרה.
2. קביעת תבחינים לביצוע ההשוואה: התבחינים ייגזרו מהמטרה וצריכים להיות כאלה המשרתים הסקת מסקנות בנושא שהוגדר כמטרה. יודגש כי גם אם השאלה עצמה לא דורשת קביעת תבחינים, הכרחי לקבוע כאלה בטיטה כדי לבצע השוואה תקפה ורלוונטית.
3. ביצוע ההשוואה: ההשוואה עצמה יכולה להיכתב בטבלה או במלל חופשי.
4. הסקת המסקנות: זהו שלב של סגירת מעגל וחזרה למטרה כפי שהוגדרה. בשלב זה על התלמיד לחשוב ברמה גבוהה של הכללה, ראיית מבט על והסקת מסקנות שתאפשר לו להסביר מה הוא למד באופן הרחב ביותר באמצעות ההשוואה על המטרה שהוגדרה. חשוב להסביר לתלמידים כי אין הכוונה בשלב זה לחזור שוב על הפרטים שכתבו בהשוואה עצמה, אלא לחשוב על מה מלמדים פרטים אלה. בשלבים ראשוניים של

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

הטמעת מיומנות ההשוואה אפשר לא לדרוש עדיין שלב זה, שכן הוא אולי הקשה והמורכב ביותר, אולם במבחנים מסכמים וגדולים אין לנסח שאלת השוואה ללא דרישה להסביר מה ניתן ללמוד מההשוואה.

5. יישום בשלבים:

כמו בכל מיומנות, מומלץ ליישם את ההשוואה בשלבים, בהדרגה, ברמות קושי הולכות ועולות, כפי שיוצע להלן.

1. הגדרת קריטריונים פשוטים לתלמידים, ללא הצגת המטרה וללא דרישה להציג מסקנה שלהם: הצג את הדומה והשונה בין... ל...
2. הגדרת קריטריונים יותר מורכבים המובילים בהכרח להצגת מסקנה ודרישה מהתלמיד להגיד מה המסקנה מההשוואה.
3. הגדרת מטרת ההשוואה ודרישה מהתלמיד שהוא יקבע קריטריונים להשוואה, ויגיד מה למד מההשוואה.
4. דרישה מהתלמיד לומר רק מה ניתן ללמוד מהשוואה בין... ל... (תהליך ההשוואה עצמו, הכולל קביעת קריטריונים והשוואה על פיהם יעשה בראש או בטיטה).
5. הגדרת מושאי ההשוואה ודרישה מהתלמיד לקבוע את המטרה ואת התבחינים ולומר מה ניתן ללמוד מההשוואה.

6. ניסוח שאלות השוואה:

ככלל, ניתן ורצוי והשתמש במגוון צורות תישאול כפי שמופיעות בסעיף ה' לעיל, אולם במבחנים גדולים ומסכמים יש להגדיר מטרה להשוואה ויש לדרוש הסקת מסקנות ביחס למטרה. מומלץ ביותר כי הגדרת המטרה תופיע במשפט הראשון של השאלה, וזאת כדי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

לאפשר לתלמיד זיהוי מיידי של המטרה והבנתה, כך שיוכל לקבוע תבחינים הנגזרים אכן מהמטרה.

ריכזנו כאן מספר דוגמאות של שאלות השוואה טובות שנוסחו על ידי מורים במסגרת השתלמות סח"ב, או כאלה שעברו שיפוץ מסויים על ידי כותב שורות אלה (צבענו בירוק את הגדרת המטרה בכל שאלה, ובתכלת את צורת התישאל בכל שאלה):

1. מה ניתן ללמוד על **האנטישמיות כגורם לצמיחת הציונות**, באמצעות השוואה בין מאפייני האנטישמיות במערב אירופה למאפייני האנטישמיות במזרח אירופה בסוף המאה ה-19. **בסו את ההשוואה על שני תבחינים.** (השוואה בין תופעה דומה באזורים שונים. מעובד על פי שאלה של מתן שולים, זוהר שלזינגר, אלה נועה שוורץ, קליאו סינקו, חיים ביטון, עומר כהן)

2. **מה ניתן ללמוד על השפעת שלטון המנדט הבריטי על הישוב היהודי בארץ ישראל**, מהשוואה בין מצבו של הישוב היהודי ב 1917 למצבו ב 1947. (התפתחות לאורך ציר הזמן. מעובד על פי שאלה של גילה רצ'בסקי, אלון קרטיגנר, הדר פיס, חגית אוקסנברג, איתמר מרלא, ענבל גולדהמר).

3. מה ניתן ללמוד על **התייחסות החברה הקולטת לעולים בתקופת העלייה הגדולה**, מהשוואה בין קליטת העולים מאירופה לבין קליטת העולים מארצות האיסלאם. בסו תשובתכם על **שני תבחינים: היחס לתרבות שהביאו איתם העולים, ותבחין נוסף לבחירתכם.** (יכולת ראיית מבט על. מעובד על פי שאלה של רקפת דיין, אסנת שובל, נטע קידר, חיה גביש, מאיה קרבונה, יפתח לוין).

4. מה ניתן ללמוד על **היחס למושג גבורה של ניצולי השואה**, מהשוואה בין היחס לניצולים לפני משפט אייכמן לבין היחס אליהם לאחר המשפט. **בסו תשובתכם על שני תבחינים.** (התפתחות לאורך ציר הזמן. מעובד על פי שאלה של איילת, נטע, רונית, מיכל, רז).

5. **מה ניתן ללמוד על חשיבותו של המנהיג הלאומי בהקמתה של מדינת לאום**, מהשוואה בין תהליך איחודה של גרמניה לבין תהליך הקמתה של איטליה המודרנית. (תופעה דומה במקומות שונים. שאלה של גדי רקובסקי, שרון ברנט, ענת בוסקילה, ורד פז-צוק, דני גלילי, עודד יחזקאל).

6. מה אפשר ללמוד מההשוואה בין המקורות על **יחס החברה היהודית להתנגדות לגרמנים** במהלך 'הפתרון הסופי'? בסו את תשובתך על **שני תבחינים (קריטריונים): תבחין אחד - עמדת הכותב ביחס להתנגדות ותבחין שני לבחירתך.** (השוואה בין עמדות שונות – קובנר וגנס – לגבי אותו נושא. שאלה של אסנת, עקיבא אזולאי, אדווה ריבר, טלי ליאון ניסים, רון רטנר, שיר, אבישג ליבוביץ).

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

7. מה ניתן ללמוד מהשוואה בין יום החרם, חוקי נירנברג וליל הבדולח, במטרה ללמוד על המדיניות הנאצית נגד יהודי גרמניה בשנות השלושים. (התפתחות לאורך ציר הזמן).
שאלה של גלעד מניב)
8. מה ניתן ללמוד על ניסיונותיו של הרצל להשיג צ'רטר על ארץ ישראל, מהשוואה בין פגישותיו עם מנהיגים מגרמניה, תורכיה, בריטניה ורוסיה (יכולת ראיית מבט על. שאלה של גלעד מניב)